

seguir amb aquest autor, exhumant textos tan i tan rellevants. Potser d'*El Poble Català* i rescatar-los de la immensitat de les hemeroteques on costa tant de trobar, sense indexacions, materials específics. L'esmentat Riba tancava el seu escrit destacant el valor de Pous i Pagès: «Parlà quan hi havia perill de fer-ho; callà per principi, quan era dur per a un escriptor de restar en el silenci. Fou un escriptor combatiu, conscient que els mots comporten idees que cal defensar i guardar»; i és ben cert, vàrem llegir, d'adolescents *Quan ens fa nosa*, en l'edició d'Aymà del 1948, la llegírem els anys seixanta i ens va ja enganxar l'autor i posteriorment seguirem el poc que es publicà aleshores, per exemple *Tota la saviesa d'aquest món* o el citat *Fraginals* en les edicions de Rauter en aquella col·lecció «Albada». I haguérem d'acudir als llibreters de vell per recuperar obres com *De l'ergàstula* o *Revolta* en aquella meravellosa col·lecció «Biblioteca d'*El Poble Català*» on cada títol és una petita meravella formal, estilística i de contingut, amb els primers Josep M. Folch i Torres i Antoni Rovira i Virgili. Pous i Pagès és exponent d'una Catalunya vital molt interessant, la del primer terç del segle xx. D'ací que tingui lectors, atraguí encara i pugui esdevenir un excel·lent retrat per entendre i comprendre millor la gran

ruptura del xx que significà la Guerra Civil.

Rafael Tasis, amic, escriptor, compromès amb política, exiliat com ell, va escriure el pròleg de la primera obra que citaven d'aquella col·lecció «Albada»: «No s'inhibí mai de la vida del seu poble. Fou un patrici amatent a denunciar les errades i els perills, a avivar la fe i a predicar l'esperança. Si a les pàgines del recull *Al marge de la revolució i de la guerra* hi ha la demostració gairebé heroica d'aquesta voluntat de servir el seu poble amb la veu del seu seny, un recull de proses poètiques».

Josep M. FIGUERES

Universitat Autònoma de Barcelona

JosepMaria.Figueres@uab.cat

SALAS VIVES, Pere (2020). *L'espanyolització de Mallorca 1808-1923*. Pollença: El Gall Editor, 422 p.

Des de quan els mallorquins s'han sentit espanyols? Quan començaren a onejar banderes d'Espanya als balcons dels ajuntaments illencs? Tot-hom estigué d'acord amb l'adopció de la identitat espanyola basada en la cultura castellana? Totes aquestes preguntes i moltes altres són concii-

sament respostes a l'obra de Pere Salles, qui amb rigor i claredat explica el procés d'espanyolització de la societat de Mallorca des de la invasió napoleònica fins a la Dictadura de Primo de Rivera.

Al llarg de les pàgines es comprova que els àmbits locals i comarcals tenen projecció universal. La història de l'Estat espanyol la troba particularment l'autor als arxius locals, a les actes municipals, majorment en fonts inèdites. Des d'aquesta anàlisi local elabora una explicació i interpretació de fenòmens globals, com és el procés de creació i implantació d'identitats per part dels estat-nació (segles XIX i XX). L'obra ha rebut merescudament el Premi Miquel dels Sants Oliver de l'Obra Cultural Balear.

El llibre el conformen deu capítols precedits d'una introducció i un pròleg d'Antoni Marimon Riutort i acabats amb unes conclusions i una acurada bibliografia. Les seves tres aportacions cabdals són les següents: el procés de nacionalització espanyol no va ser tan feble com s'ha afirmat. Si s'analitza l'estat solament des dels òrgans centrals de govern sembla dèbil, però si es fa també des dels ajuntaments, que eren realment institucions delegades de l'estat, llavors aquest no estava tan mancat de forces ni de vigor. És una idea original davant la historiografia d'aquest tema, que ha

presentat tradicionalment els ajuntaments com a forces antitètiques, com un adversari que s'oposava al poder central.

La segona aportació rellevant és que el procés d'espanyolització aportà aspectes positius i negatius per a la societat illenca. Els positius foren especialment la seva vinculació amb la modernització social (per exemple, en l'educació) i econòmica, així com la lenta però progressiva democratització de la vida política local. Altrament, els negatius foren sobretot una aculturació, que mai significà una desaparició de la identitat històrica dels mallorquins.

La tercera idea fonamental que recorre el llibre és que els mallorquins tenien més d'una identitat. Com a mínim, n'hi havia tres: l'espanyola, que arrelà a poc a poc, sovint sense que els mateixos ciutadans en fossin conscients. Era una identitat de base essencialment política, però tingué notables conseqüències culturals, socials i econòmiques. A més a més, hi havia la identitat mallorquina, la majoritària entre la població i vinculada estretament amb la cultura popular, mai vulgar. Fortament vinculada a aquesta hi havia la catòlica, un dels fonaments culturals de Mallorca des de la conquesta de Jaume I. En darrer terme, però no per això menys important, l'última qüestió fonamental és

mostrar amb tot luxe de detalls com la burgesia mallorquina tingué un paper clau tant en l'espanyolització com en un cert regionalisme.

Un aspecte rellevant és que les guerres tingueren un paper fonamental en la implantació de la ciutadania política de pagesos, menestrals i obrers de tallers i fàbriques. En tots els casos, l'apel·lació a un enemic comú serví per nacionalitzar. Però, mentre que a la Guerra del Francès (1808-1814) era necessària la figura del rei perquè realment fos consistent la mobilització d'homes i entusiasta la defensa de la pàtria, amb la primera Guerra del Marroc (1859-60) el paper del monarca ja no fou necessari. Així, l'espanyolització fou lenta però efectiva, ja que a mitjans del segle XIX estava fortament consolidada.

Un llibre valent sobre un tema polèmic. La història de les identitats dels illencs és avui menys desconeguda gràcies a Pere Sales.

Pablo José ALCOVER CATEURA
Universitat de Barcelona
palcovca@gmail.com

MAS I FORNERS, Antoni (2020). *Llengua, terra, pàtria i nació. L'evolució de la consciència lingüística i etnocultural entre els cristians de l'illa de Mallorca (segles XIV-XVII)*. Palma de Mallorca: Edicions Documenta Balear, 383 p.

«Mai oblidis qui ets, que segur que el món no ho oblida. Fes-ho la teva força». Així definia Eva Serra i Puig (1942-2018) la importància de la identitat a les seves classes a la Universitat de Barcelona. Per això és recomanable la lectura de l'obra d'Antoni Mas Forners, perquè mostra la rellevància de qui som o pensem que som. Aquest llibre ha guanyat el Premi Mallorca d'Assaig 2019.

L'obra consta de vint-i-cinc capítols, precedits d'un pròleg d'Antoni Ferrando i Francès, autor de *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians* (1980), que inspira el treball de Mas Forners. Ferrando comenta que la situació política a les terres de llengua catalana no ha canviat gaire d'ençà la seva publicació. D'aquí ve la utilitat del llibre prologat: de la seva actualitat. A més, defineix els conceptes 'llengua', 'terra', 'pàtria' i 'nació' i demostra que no eren estables al llarg del temps, sinó que canviaven. És un dels grans encerts del llibre: definir aquests quatre conceptes, sovint utilitzats sense entendre tots els seus